

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Prawa dziecka niepełnosprawnego w systemie praw dziecka

Author: Anna Nowak

Citation style: Nowak Anna. (2013). Prawa dziecka niepełnosprawnego w systemie praw dziecka. W: E. Jarosz, B. Dyrda (red.), "Szanować - słuchać - wspierać - chronić : prawa dzieci w rodzinie, szkole, społeczeństwie" (S. 119-131). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Artykuł 23. Konwencji o prawach dziecka

1. Państwa-Strony uznają, że dziecko psychicznie lub fizycznie niepełnosprawne powinno mieć zapewnioną pełnię normalnego życia w warunkach gwarantujących mu godność, umożliwiających osiągnięcie niezależności oraz ułatwiających aktywne uczestnictwo dziecka w życiu społeczeństwa.
2. Państwa-Strony uznają prawo dziecka niepełnosprawnego do szczególnej troski i będą sprzyjały oraz zapewniały, stosownie do dostępnych środków, rozszerzanie pomocy udzielanej uprawnionym do niej dzieciom oraz osobom odpowiedzialnym za opiekę nad nimi. Pomoc taka będzie udzielana na wniosek tych osób i będzie stosowna do warunków dziecka oraz sytuacji rodziców lub innych osób, które się nim opiekują.
3. Uznając szczególne potrzeby dziecka niepełnosprawnego, pomoc, o której mowa w ustępie 2 niniejszego artykułu, będzie udzielana bezpłatnie tam, gdzie jest to możliwe, z uwzględnieniem zasobów finansowych rodziców bądź innych osób opiekujących się dzieckiem, i ma zapewnić, aby niepełnosprawne dziecko posiadało skuteczny dostęp do oświaty, nauki, opieki zdrowotnej, opieki rehabilitacyjnej, przygotowania zawodowego oraz możliwości rekreacyjnych, realizowany w sposób prowadzący do osiągnięcia przez dziecko jak najwyższego stopnia zintegrowania ze społeczeństwem oraz osobistego rozwoju, w tym jego rozwoju kulturalnego i duchowego.

Anna Nowak

Prawa dziecka niepełnosprawnego w systemie praw dziecka

Dla zapewnienia ładu społecznego szczególne znaczenie mają prawa człowieka, w szczególności tych osób, których głos ze względu na stan zdrowia, wiek, cechy, trudną sytuację nie był dotychczas słyszany, przede wszystkim dzieci, osób niepełnosprawnych, pacjentów. Jak twierdzi Grażyna Skąpska, „pojęcie praw ściśle związane jest z człowiekiem i godnością człowieka [...]. Pojęcie praw wiąże się z ludzką wolnością i jej ograniczeniami (ze względu na prawa innych), z prawem do indywidualnego wyboru takiego życia, jakie komuś odpowiada, z prawem do obrony przeciwko przymusowi, nawet temu, jaki stosowany jest dla naszego dobra jeżeli przymus ów nie jest kontrolowany i jest arbitralny”¹.

Prawami człowieka nazywa się określone prawa i wolności przysługujące każdej jednostce ludzkiej z tego właśnie tytułu, że jest ona człowiekiem. Są to prawa i wolności, które przysługują niezależnie od postanowień władzy państwowej, nie są one przez tę władzę nadawane. Mają swoje źródło w przyrodzonej godności człowieka².

Zgodnie z artykułem 30. Konstytucji RP:

Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.

Oznacza to, że człowiek nie może być traktowany przedmiotowo w żadnej dziedzinie. Wszystkie prawa człowieka powinny być interpretowane przez tę najważniejszą zasadę – godność człowieka. Stanowi ona centralną kategorię koncepcji praw człowieka. Godność ludzka³ jest przyrodzona i niezbywalna. Nie

¹ G. SKĄPSKA: *Prawo i społeczeństwo*. Katowice, Wydawnictwo „Śląsk” 1999, s. 67.

² M. ANDRZEJEWSKI: *Prawna ochrona rodziny*. Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne 1999, s. 140–141.

³ Duże znaczenie ma odróżnienie godności od poczucia godności. Godność jest cechą charakteru, którą bada się na podstawie zewnętrznego zachowania człowieka, natomiast poczucie

zależy od stopnia sprawności człowieka. Godność osobowa – będąca cechą przynależną każdemu człowiekowi – została uznana za wartość najwyższą, podstawową. Z niej wywodzą się prawa.

Artykuł 68. ust. 3. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku stanowi:

Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku.

Oznacza to, że Polska przyjęła na siebie obowiązek zabezpieczenia podwyższonego standardu praw wymienionym kategoriom osób. W grupie tych osób znajdują się dzieci niepełnosprawne. W artykule 72. ust. 1. czytamy: „Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka”. Według artykułu 69.:

Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej.

W międzynarodowych dokumentach prawnych dotyczących praw i wolności człowieka wiele zapisów dotyczy przyrodzonej godności, równości i niezbydnych praw każdego człowieka. Formułowane są odrębne zasady równości wobec prawa⁴ i ochrony prawnej oraz zakaz dyskryminacji⁵, a jednocześnie wskazuje się różne cechy, stany, okoliczności, sytuacje, które mogłyby różnicować pozycję prawną poszczególnych osób. Najczęściej wśród tych czynników wymienia się: rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, poglądy polityczne, pochodzenie narodowe lub społeczne, majątek, urodzenie. Normy prawa międzynarodowego wymieniające owych cech, właściwości kończą zwrotem: „i inne cechy, inne okoliczności, inne sytuacje”, dopuszczają tym samym uwzględnienie niesprawności fizycznej lub psychicznej. Niepełnosprawność nie może wyznaczać prawnej nierówności osoby ani uzasadniać lub usprawiedliwiać jej dyskry-

godności odnosi się do oceny własnego postępowania przez jednostkę, wpływającą na jej samopoczucie. T. Borowska ujmuje poczucie godności w kontekście podmiotowego realizowania się jednostki, zależnego od jej wierności sobie i własnej tożsamości, od odpowiedzialności i uznania przez nią prawdy o sobie, od jej samoakceptacji i szacunku wobec siebie. Udowadnia, że występujące w życiu człowieka ograniczenia mogą prowadzić zarówno do niszczenia jego egzystencji, jak i do optymalizacji jego losu, dokonane zaś w tym zakresie wybory są wynikiem jego edukacyjnego przygotowania. T. BOROWSKA: *Pedagogika ograniczeń ludzkiej egzystencji*. Warszawa, Wydawnictwo IBE 1998.

⁴ Zasada równości wobec prawa oznacza, że osoby mające takie same cechy należy traktować tak samo.

⁵ Zakaz dyskryminacji polega na zakazie różnicowania ludzi ze względu na płeć, kolor skóry, wyznanie, pochodzenie społeczne, przynależność etniczną.

minacji⁶. Rozwiązania takie przyjęto w powszechnej Deklaracji praw człowieka z 1948 roku, w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 roku, w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych z 1966 roku, Konwencji europejskiej o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 roku.

Szczególne znaczenie w systemie ochrony praw dziecka niepełnosprawnego odegrała pierwsza na świecie deklaracja określająca prawa dziecka – deklaracja genewska, przyjęta przez Międzynarodowy Związek Pomocy Dzieciom w 1923 roku, a rok później przez Ligę Narodów. Deklaracja genewska określała prawa dziecka do normalnego rozwoju fizycznego i duchowego, do opieki, do pomocy i wychowania oraz zabezpieczenia społecznego bez względu na rasę, narodowość, wyznanie dziecka. Łamała bariery rasowe, narodowościowe, wyznaniowe. Przyznawała dziecku prawo do normalnego rozwoju fizycznego i duchowego. Jak zauważa Marian Balcerek, znaczenie deklaracji genewskiej polega na zastąpieniu czynnika miłosierdzia i filantropii wyraźnym podkreśleniem zobowiązań dorosłych wobec dzieci⁷.

Kolejnym ważnym wydarzeniem zmierzającym do ochrony praw dziecka, w tym dziecka niepełnosprawnego było powstanie w dniu 4 listopada 1946 roku UNESCO – Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury. Miała ona na celu pobudzanie aktywności wychowawczej i oświatowej, inicjowanie i finansowanie szkoleń zawodowych. Dnia 11 grudnia 1946 roku Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych powołało UNICEF – Fundusz Narodów Zjednoczonych Pomocy Dzieciom. Początkowo jego celem było udzielanie pomocy dzieciom – ofiarom wojny, a następnie jego działalność objęła także sprawy zdrowia i wyżywienia dzieci w krajach rozwijających się. Dnia 20 listopada 1959 roku Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęło Deklarację praw dziecka. Stanowiła ona wzorzec potrzeb dziecka, a jednocześnie była aktem prawa międzynarodowego, który zalecał państwom ustanowienie w swoich ustawodawstwach krajowych praw dziecka oraz zobowiązywał narody i państwa do przestrzegania i poszanowania tych praw⁸. U podstaw Deklaracji praw dziecka legły przekonania, iż ludzkość powinna dać dziecku wszystko, co ma najlepszego, gdyż dziecko ze względu na niedojrzałość fizyczną i umysłową wymaga szczególnej opieki i troski oraz odpowiedniej opieki prawnej. Podstawą wszelkich działań powinno być dobro dziecka⁹ Deklaracja

⁶ Zob. A. NOWAK: *Wybrane edukacyjne i prawne aspekty niepełnosprawności*. Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls 1999.

⁷ M. BALCEREK: *Szkolnictwo specjalne i pedagogika specjalna w pierwszej połowie XX wieku*. W: *Dzieje szkolnictwa i pedagogiki specjalnej*. Red. S. MAUERSBERG. Warszawa, PWN 1990, s. 190–191.

⁸ Przepisy deklaracji nie miały charakteru prawnie wiążącego i obligującego państwa do przestrzegania zawartych w nich praw dziecka.

⁹ M. BALCEREK: *Prawa dziecka*. Warszawa, PWN 1986, s. 138–142.

praw dziecka adresowana jest do wszystkich dzieci, także do dzieci niepełnosprawnych. Deklaracja składa się z preambuły i dziesięciu zasad, które obejmują następujące prawa dziecka:

- zasada pierwsza zawiera podstawową regułę, iż prawa dotyczą wszystkich dzieci, bez wyjątku i różnicy związanej z kolorem skóry, rasą, wyznaniem, płcią, językiem, pochodzeniem, narodowością, urodzeniem;
- zasada druga podkreśla rolę ustawodawstwa, które powinno zapewniać dziecku niezbędne i konieczne warunki dla zdrowia i normalnego rozwoju fizycznego, umysłowego, moralnego, duchowego i społecznego;
- zasada trzecia daje wszystkim dzieciom prawo do nazwiska i obywatelstwa bez względu na urodzenie;
- zasada czwarta zapewnia dzieciom możliwość korzystania z opieki społecznej;
- zasada piąta traktuje o dzieciach z odchyleniami i zaburzeniami rozwojowymi; zakłada ona potrzebę roztaczania szczególnej opieki nad tymi dziećmi; dziecku upośledzonemu powinno się zapewnić odpowiednie warunki do wychowania i przygotowania do życia w społeczeństwie;
- zasada szósta stwierdza, że do harmonijnego rozwoju osobowości dziecko potrzebuje miłości i zrozumienia oraz pieczy, szczególnie swoich rodziców, którym państwo powinno zapewnić odpowiednie warunki i pomoc, niezbędne do wychowania i przygotowania dziecka do życia w społeczeństwie;
- zasada siódma mówi o prawie każdego dziecka do nauki – bezpłatnej i obowiązkowej, przynajmniej w zakresie szkoły podstawowej;
- zasada ósma nakazuje zapewnić wszystkim dzieciom pierwszeństwo do wszelkiej ochrony i pomocy;
- zasada dziewiąta zobowiązuje dorosłych do ochrony dziecka przed zaniedbaniem, okrucieństwem i wyzyskiem;
- zasada dziesiąta zawiera nakaz wychowania dziecka w duchu pokoju, zrozumienia, pomocy, braterstwa, tolerancji i przyjaźni między narodami.

Deklaracja praw dziecka zawiera szczegółowo sprecyzowane zasady dotyczące ochrony praw dzieci, w tym dzieci upośledzonych fizycznie lub umysłowo, którym należy zapewnić szczególną troskę. Jednocześnie nakłada ona na państwa obowiązek wprowadzenia ustaw, które powinny przyjąć jako podstawowe kryterium zasadę dobra dziecka.

Kwestii odpowiedniego traktowania osób niepełnosprawnych, w tym dzieci niepełnosprawnych, poświęcone są także inne dokumenty międzynarodowe, m.in. Deklaracja praw osób upośledzonych umysłowo z 20 grudnia 1971 roku, w której osobom upośledzonym umysłowo gwarantuje się te same prawa, co innym ludziom, wzywając państwa i narody do podjęcia działań na arenie państwowej i międzynarodowej w celu zapewnienia praw tym osobom oraz umożliwienia im integracji w społeczeństwie. Takim celom służy także Deklaracja praw osób niepełnosprawnych, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organiza-

cji Narodów Zjednoczonych 7 grudnia 1975 roku. W dokumencie tym stwierdza się, iż osobom niepełnosprawnym przysługują takie same prawa, jak innym pełnosprawnym obywatelom w tym samym wieku (prawa cywilne i polityczne), a przede wszystkim prawo do poszanowania ludzkiej godności i do udziału we wszystkich formach życia społecznego.

Dokumenty te nie mają charakteru wiążącego, ale powinny wyznaczać kierunek interpretacji istniejącego już prawa stanowionego oraz prowadzonych po ich powstaniu prac legislacyjnych. Wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych jest warunkiem prawa do równości. W ujęciu indywidualnym zwraca się uwagę na wspieranie aktywności, samodzielności, niezależności osób niepełnosprawnych oraz pomoc i wsparcie środowiska działającego na ich rzecz. W ujęciu systemowym podkreśla się działania państwa w sferze legislacji, polityki społecznej i organizacji życia społecznego¹⁰.

Podobny system zagwarantowania przez państwo szczególnej ochrony dzieciom z niepełnosprawnością we wszystkich sferach życia wprowadza przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 roku Konwencja o prawach dziecka¹¹. Na jej mocy państwa, które ją ratyfikowały, nie tylko przyjęły określone zobowiązania prawno-międzynarodowe, ale także zobowiązania wobec samych dzieci. Zobowiązania te spoczywają zarówno na państwie, jego organach, jak i – praktycznie – na całej dorosłej części społeczeństwa. Za wykonywanie obowiązków względem dzieci odpowiedzialni są rodzice, których państwo powinno wspierać, a zastępować jedynie w ściśle określonych sytuacjach. Zasadę tę zabezpieczają artykuł 18. ust. 1., artykuł 9. ust. 1. i artykuł 5. konwencji. Konwencja o prawach dziecka zobowiązuje wszystkie instytucje, organy i organizacje do zabezpieczania interesów dziecka we wszelkich działaniach dotyczących dziecka (artykuł 3. ust. 1.). Nakłada obowiązek rozwoju zakładów i służb zobowiązanych do zapewnienia dobrobytu dzieciom oraz stworzenia programów socjalnych dla wsparcia dzieci, młodzieży i osób sprawujących nad nim opiekę (artykuł 18. ust. 2. i ust. 3., artykuł 19. ust. 2.).

Konwencja ustanawia status dziecka oparty na następujących założeniach:

- dziecko jest samodzielnym podmiotem, ale ze względu na swą niedojrzałość psychiczną i fizyczną wymaga szczególnej opieki i ochrony prawnej;
- dziecko jako istota ludzka wymaga poszanowania swojej tożsamości, godności i prywatności;
- rodzina jest najlepszym środowiskiem wychowania dziecka;
- państwo ma wspierać rodzinę, a nie wyręczać ją w jej funkcjach.

¹⁰ A. NOWICKA-CHACHAJ, G. RDZANEK-PIWOWAR: *Prawa dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w systemie praw człowieka*. W: *Młodzież niepełnosprawna – szanse i zagrożenia w aktualnej rzeczywistości społecznej*. Red. B. SZCZUPAŁ. Kraków, Wydawnictwo Naukowe Akapit 2005, s. 22.

¹¹ Rząd Polski ratyfikował Konwencję o prawach dziecka w 1991 roku. DzU 120, poz. 526.

Konwencja zawiera katalog podstawowych praw dziecka¹². Każde z nich jest uzupełnione obowiązkiem państwa, które zapewnić ma – w możliwie maksymalnym zakresie – jego urzeczywistnienie (pozytywna treść prawa)¹³. Na tle standardu ochrony praw dziecka pojawiają się szczególne standardy przysługujące dzieciom niepełnosprawnym. Sytuacja dzieci niepełnosprawnych jest specyficzna, a prawa im przysługujące wymagają szczególnej ochrony, polegającej – jak się niekiedy twierdzi – na przeciwdziałaniu dyskryminacji (to za mało), przede wszystkim na stosowaniu zasady wyrównywania szans. Te rozbudowane regulacje łączą w swej treści wszelkie rodzaje praw dziecka, zakładając konieczność „tworzenia” sensu tych praw ciągłym, wielokrotnie zwiększonym wysiłkiem w każdym indywidualnym przypadku¹⁴.

Artykuł 23. Konwencji o prawach dziecka dotyczy dzieci niepełnosprawnych¹⁵. W jego świetle zapewnia się dzieciom niepełnosprawnym pełnię normalnego życia z poszanowaniem ich godności. Umożliwia się im osiągnięcie niezależności oraz ułatwia aktywne uczestnictwo w życiu społeczeństwa. Uznano prawo dziecka niepełnosprawnego do szczególnej troski oraz zapewnienia mu

¹² Katalog praw dziecka sformułowano, kierując się następującymi zasadami: zasadą dobra dziecka, zasadą równości, zasadą poszanowania praw i odpowiedzialności obojga rodziców, zasadą pomocy państwa. Katalog ten zawiera prawa: cywilne, socjalne, kulturalne, polityczne i ekonomiczne.

¹³ A. NOWICKA-CHACHAJ, G. RDZANEK-PIWOWAR: *Prawa dzieci i młodzieży niepełnosprawnej...*, s. 21.

¹⁴ Ibidem, s. 21.

¹⁵ „1. Państwa-Strony uznają, że dziecko psychicznie lub fizycznie niepełnosprawne powinno mieć zapewnioną pełnię normalnego życia w warunkach gwarantujących mu godność, umożliwiających osiągnięcie niezależności oraz ułatwiających aktywne uczestnictwo dziecka w życiu społeczeństwa.

2. Państwa-Strony uznają prawo dziecka niepełnosprawnego do szczególnej troski i będą sprzyjały oraz zapewniały, stosownie do dostępnych środków, rozszerzanie pomocy udzielanej uprawnionym do niej dzieciom oraz osobom odpowiedzialnym za opiekę nad nimi. Pomoc taka będzie udzielana na wniosek tych osób i będzie stosowna do warunków dziecka oraz sytuacji rodziców lub innych osób, które się im opiekują.

3. Uznając szczególne potrzeby dziecka niepełnosprawnego, pomoc, o której mowa w ustępie 2 niniejszego artykułu, będzie udzielana bezpłatnie tam, gdzie jest to możliwe, z uwzględnieniem zasobów finansowych rodziców bądź innych osób opiekujących się dzieckiem i ma zapewnić, aby niepełnosprawne dziecko posiadało skuteczny dostęp do oświaty, nauki i opieki zdrowotnej, opieki rehabilitacyjnej, przygotowania zawodowego oraz możliwości rekreacyjnych, realizowany w sposób prowadzący do osiągnięcia przez dziecko jak najwyższego stopnia zintegrowania ze społeczeństwem oraz osobistego rozwoju, w tym jego rozwoju kulturalnego i duchowego.

4. Państwa-Strony będą sprzyjać, w duchu współpracy międzynarodowej, wymianie odpowiednich informacji w zakresie profilaktyki zdrowotnej oraz leczenia medycznego, psychologicznego i funkcjonalnego dzieci niepełnosprawnych, w tym rozpowszechnianiu i umożliwianiu dostępu do informacji dotyczącej metod rehabilitacji oraz kształcenia i przygotowania zawodowego, w celu umożliwienia Państwo-Stronom poprawy ich możliwości i kwalifikacji oraz w celu wzbogacenia ich doświadczeń w tych dziedzinach. W związku z tym potrzeby krajów rozwijających się będą uwzględniane w sposób szczególny”.

odpowiedniej pomocy stosownie do dostępnych środków. Pomoc taka – udzielana na wniosek osób odpowiedzialnych za opiekę nad niepełnosprawnym – powinna być stosowna do warunków dziecka oraz sytuacji jego rodziców lub innych osób, które się nim opiekują. Dziecko niepełnosprawne otrzymuje pomoc bezpłatnie tam, gdzie to jest możliwe, z uwzględnieniem sytuacji finansowej rodziców bądź opiekunów. Należy zapewnić dziecku niepełnosprawnemu skuteczny dostęp do oświaty, nauki, opieki zdrowotnej i rehabilitacyjnej, przygotowania zawodowego oraz możliwości rekreacyjnych. Celem tej wszechstronnej pomocy jest integracja niepełnosprawnego ze społeczeństwem oraz osobisty rozwój dziecka.

Artykuł 23. Konwencji o prawach dziecka – będący regulacją kompleksową – zapewnia dziecku niepełnosprawnemu wszechstronną ochronę prawną. Uzupełnienie stanowi artykuł 25. o następującej treści:

Państwa-Strony będą uznawać prawo każdego dziecka, umieszczonego przez kompetentne władze w zakładzie w celach opieki, ochrony bądź leczenia w zakresie zdrowia fizycznego lub psychicznego, do okresowego przeglądu leczenia dziecka i wszelkich innych okoliczności odnoszących się do umieszczenia w zakładzie.

Zapis ten stanowi zaporę przeciwko segregacyjnemu traktowaniu dzieci i młodzieży niepełnosprawnej. Wszechstronna pomoc świadczona niepełnosprawnemu dziecku ma na celu jego integrację ze społeczeństwem, a w wymiarze osobistym – pełny rozwój.

W 1995 roku Rada Europy opublikowała Europejską strategię na rzecz dzieci, która określała model ochrony prawnej dziecka w państwach członkowskich. W dokumencie tym wzywa się do przyjęcia nowego spojrzenia na dziecko, czyli uznania, że dziecko jako istota ludzka, mająca własne prawa i własną odpowiedzialność, chce i jest w stanie aktywnie uczestniczyć w życiu rodziny oraz w życiu społecznym. Takie spojrzenie na dziecko wiąże się z poszanowaniem uprawnień dotychczas przyznanych dzieciom, bez dyskryminacji ze względu na różne cechy, w tym niepełnosprawność¹⁶. Kolejnym ważnym etapem tworzenia systemu prawnej ochrony dzieci jest Europejska konwencja o wykonywaniu praw dzieci z 1996 roku. Wprowadza ona gwarancje dotyczące realizacji praw dziecka. Szczególną rolę w zapewnieniu ochrony praw i dobra dziecka odgrywają rodzice.

Na uwagę zasługują także następujące dokumenty międzynarodowe:

- Zalecenie nr 92(6) Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie spójnej polityki wobec osób niepełnosprawnych;

¹⁶ M. GIL: *Prawna ochrona dzieci niepełnosprawnych – analiza uregulowań formalnych w Republice Czeskiej na tle rozwiązań europejskich*. W: *Edukacja i wsparcie społeczne osób z niepełnosprawnością w wybranych krajach europejskich*. Red. J. WYCZESANY, Z. GAJDZICA. Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls 2005, s. 208.

- Standardowe zasady wyrównywania szans osób niepełnosprawnych;
- Deklaracja madrycka.

Zalecenie nr 92(6) Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie Spójnej Polityki wobec Osób Niepełnosprawnych, przyjęte 9 kwietnia 1992 roku. W dokumencie tym wśród najważniejszych celów polityki wobec osób niepełnosprawnych wymienia się promocję autonomii osób niepełnosprawnych oraz zapewnienie niepełnosprawnym samodzielności ekonomicznej i pełnej integracji społecznej poprzez umożliwienie korzystania z pełni praw obywatelskich i dostępu do wszystkich instytucji i usług.

Standardowe zasady wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych 20 grudnia 1993 roku (Rezolucja 48/96), wprowadzające politykę *mainstreaming* (wprowadzania w główny nurt życia), wyrównywania szans, wyrównywania możliwości. Głoszą one, że osoby niepełnosprawne powinny – jako członkowie społeczeństwa – otrzymywać potrzebną pomoc w ramach zwykłych struktur edukacji, zdrowia, usług socjalnych i zatrudnienia. Według standardowych zasad szczególną uwagę poświęca się edukacji osób niepełnosprawnych, która stanowi nieodłączny element systemu edukacyjnego, integralną część planowania, rozwijania programów i organizacji szkół. W celu zapewnienia edukacji integracyjnej państwa muszą jasno sprecyzować politykę rozumianą i akceptowaną na poziomie szkolnym oraz przez całe społeczeństwo. Jako nadrzędną przyjmuje się zasadę równych szans w zakresie edukacji podstawowej, średniej i wyższej. Dopuszcza się odpowiednią giętkość programu, jego uzupełnianie i adaptację do potrzeb osób niepełnosprawnych, zapewnia się im materiały wysokiej jakości oraz odpowiednie warunki, a także gwarantuje stałe wspomaganie nauczycieli. W procesie edukacji na wszystkich poziomach niezbędny jest udział rodziców oraz pomoc organizacji wspierających osoby niepełnosprawne. Jeżeli system szkolny nie może zaspokoić potrzeb osób niepełnosprawnych, należy brać pod uwagę szkolnictwo specjalne. Państwa powinny gwarantować osobom niepełnosprawnym, zwłaszcza niemowlętom i dzieciom, odpowiednią opiekę medyczną, czyli dostęp do właściwych metod leczenia i technologii oraz do rehabilitacji. W celu podnoszenia poziomu niezależności osób niepełnosprawnych w życiu codziennym należy zagwarantować osobom niepełnosprawnym pełen zakres służb wspierających, włączając w to wszelkie urządzenia pomocnicze. Państwa powinny inicjować programy działania zmierzające do udostępniania osobom niepełnosprawnym środowiska fizycznego i wprowadzać rozwiązania ułatwiające im dostęp do informacji i środków komunikacji międzyludzkiej. Państwa są odpowiedzialne za bezpieczeństwo socjalne i zapewnienie środków utrzymania osobom niepełnosprawnym. Standardowe zasady wyrównywania szans osób niepełnosprawnych wyznaczają nowe stanowisko wobec niepełnosprawności, wskazujące na to, że na zdolność jednostki do funkcjonowania w społeczeństwie wpływa w takim samym stopniu za-

równą otwartość społeczeństwa na przyjęcie osoby z niepełnosprawnością, jak i specyficzne, funkcjonalne ograniczenia, które określają jednostkę jako niepełnosprawną.

Deklaracja madrycka z 2002 roku określa środki niezbędne do realizacji polityki wobec osób niepełnosprawnych:

Realizacja celu, jakim jest równy dostęp i pełne uczestnictwo, wymaga także skanalizowania środków w taki sposób, by rozwijać możliwości i prawa osób niepełnosprawnych do uczestnictwa i niezależnego życia [...]. Przede wszystkim konieczne jest doprowadzenie do tego, by służby i usługi dostępne dla osób niepełnosprawnych koordynowane były zarówno w obrębie, jak i pomiędzy różnymi sektorami.

Zmiany standardów ochrony prawa prowadzą w kierunku wspierania osób niepełnosprawnych, a nie ich izolowania. Niepełnosprawność stała się problemem społecznym. W systemie ochrony praw osób niepełnosprawnych szczególną rolę odgrywa Konwencja praw osób niepełnosprawnych, przyjęta 13 grudnia 2006 roku na mocy Rezolucji nr 61(106) przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych¹⁷. Konwencja została podpisana przez Polskę w 2007 roku, a ratyfikowana – w 2012 roku. Konwencja określa nadrzędny cel, jakim jest zapewnienie pełnego oraz równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie osoby niepełnosprawne, z czym łączy się popieranie poszanowania ich przyrodzonej godności. Podstawowymi zasadami, na których opierają się zapisy konwencji, są:

- poszanowanie przyrodzonej godności, autonomii osoby, włączając swobodę dokonywania wyborów, a także poszanowanie niezależności osoby;
- niedyskryminacja;
- pełne i skuteczne uczestnictwo w społeczeństwie i integracja społeczna;
- poszanowanie odmienności i akceptacja osób niepełnosprawnych jako mających wkład w różnorodność rodziny ludzkiej i będących częścią ludzkości;
- równość szans;
- dostępność;
- równość mężczyzn i kobiet;
- poszanowanie rozwijających się zdolności niepełnosprawnych dzieci;
- poszanowanie prawa niepełnosprawnych do zachowania tożsamości.

W konwencji zwrócono uwagę na niedyskryminowanie osób niepełnosprawnych i zapewnienie im równości. Szczególnej ochrony w związku z trudną sytuacją i ryzykiem wykluczenia społecznego wymagają kobiety i dzieci niepełnosprawne. Artykuł 7. konwencji dotyczący niepełnosprawnych dzieci stanowi:

¹⁷ <http://www.niepełnosprawni.gov.pl/dokumenty-organizacji-narodów-zj/> [data dostępu: 5.05.2009].

Państwa-Strony podejmą wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia pełnego korzystania przez niepełnosprawne dzieci ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności, na zasadach równości z innymi dziećmi. We wszystkich działaniach dotyczących dzieci niepełnosprawnych należy przede wszystkim kierować się najlepszym interesem dziecka. Państwa-Strony zapewnią niepełnosprawnym dzieciom prawo swobodnego wyrażania poglądów we wszystkich sprawach ich dotyczących, przyjmując je z należytą wagą, stosownie do wieku i dojrzałości dzieci, na zasadach równości z innymi dziećmi oraz zapewnią dzieciom pomoc w wykonywaniu tego prawa, odpowiednio do ich niepełnosprawności i wieku.

W konwencji podkreśla się prawo osób niepełnosprawnych do uznania ich podmiotowości prawnej i zapewnienia środków niezbędnych przy wykonywaniu zdolności prawnej. W artykule 9. zwraca się uwagę na dostępność – na zasadach równości – środowiska fizycznego, środków transportu, informacji, komunikacji (technologii i systemów informacyjnych), a także urządzeń i usług zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich. Konwencja przewiduje podjęcie wszelkich środków (społecznych, administracyjnych, prawnych) w celu zapewnienia niepełnosprawnym ochrony w domu i poza nim przed różnymi formami wykorzystywania, przemocy i nadużyć. W artykule 16. punkcie 5. zapewnia się ustanowienie skutecznego ustawodawstwa oraz polityki na rzecz kobiet i dzieci, aby przypadki przemocy i nadużyć wobec osób niepełnosprawnych były identyfikowane, badane i ścigane.

Osobom niepełnosprawnym gwarantuje się następujące prawa:

- prawo do poszanowania integralności fizycznej i psychicznej;
- prawo do swobodnego przemieszczania się;
- prawo do życia w społeczności;
- prawo do mobilności osobistej i do samodzielności w tym zakresie;
- prawo do wolności wypowiedzania się i wyrażania opinii;
- prawo do ochrony prawnej przed bezprawną ingerencją w sprawy rodzinne, w życie prywatne;
- prawo do zawarcia małżeństwa i do założenia rodziny;
- prawo do edukacji bez dyskryminacji i na zasadach równych szans.

Na mocy konwencji państwa zmuszone są do zachowania:

- prawa osób niepełnosprawnych do korzystania z ochrony zdrowia, prawa do dostępu do rehabilitacji i usług oraz programów rehabilitacyjnych;
- prawa osób niepełnosprawnych do pracy;
- prawa do odpowiednich warunków życia osób niepełnosprawnych i ich rodzin;
- prawa dostępu osób niepełnosprawnych do ochrony socjalnej i programów ograniczania ubóstwa;
- prawa do uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu politycznym i publicznym;

- prawa do udziału osób niepełnosprawnych w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie.

Konwencja praw osób niepełnosprawnych uzupełnia wcześniej uchwalone dokumenty międzynarodowe dotyczące praw człowieka. Ma umożliwić osobom niepełnosprawnym skuteczne korzystanie z praw człowieka i przysługujących mu podstawowych wolności. Jednocześnie zobowiązuje państwa do podjęcia skutecznych działań w celu poprawy warunków życia osób niepełnosprawnych¹⁸.

Odwołując się do Konwencji praw osób niepełnosprawnych, Rada Europy przyjęła Rezolucję (2008/c75/01) w sprawie sytuacji osób niepełnosprawnych w Unii Europejskiej¹⁹. Uznała, że osoby niepełnosprawne często pozostają w niekorzystnej sytuacji i są marginalizowane, szczególnie w dziedzinie pracy. Rada Unii Europejskiej zwróciła się do Komisji Europejskiej o zapewnienie osobom niepełnosprawnym korzystania w pełni z praw człowieka, o zagwarantowanie im dostępu do wszelkich sfer życia, dóbr, usług i infrastruktury, a także o rozpoczęcie prac nad strategią Unii Europejskiej w sprawie niepełnosprawności. Organizacje zrzeszające osoby niepełnosprawne zostały poproszone przez Radę UE o kontynuowanie koordynowania działań na rzecz niepełnosprawnych, o przekazywanie informacji o ich potrzebach organom odpowiedzialnym za politykę, o analizowanie możliwych do realizacji zadań o, współudział w opracowaniu i wprowadzeniu w życie europejskiego planu działania w sprawie niepełnosprawności.

Podsumowując, można stwierdzić, że w dokumentach międzynarodowych, w których podkreślany jest zakaz dyskryminacji, uregulowane są uprawnienia osób niepełnosprawnych. Podstawową zasadą tych uregulowań jest dobro osoby niepełnosprawnej, zwłaszcza dziecka, oraz ochrona ich interesów. Przyjmuje się, że osoby niepełnosprawne mają te same prawa co inne osoby, powinny zatem mieć równe szanse uczestnictwa w życiu społecznym. Do obszarów szczególnej troski zaliczane są: ochrona zdrowia, usługi medyczne, rehabilitacja, edukacja oraz zatrudnienie. W tych właśnie zakresach dokumenty przewidują zabezpieczenie potrzeb osób niepełnosprawnych, tak by mogły one pełnić role społeczne. W dokumentach uwzględnione zostały wszystkie kategorie osób niepełnosprawnych. Szczególną uwagę zwraca się na dzieci i kobiety niepełnosprawne w większym stopniu niż inne grupy narażone na marginalizację i wykluczenie społeczne, doświadczające barier. Usuwanie przeszkód jest podstawą do zapewnienia osobom niepełnosprawnym równych szans uczestnictwa społecznego, czyli zagwarantowania im aktywnego włączenia w życie społeczne i równych praw w dostępie do dóbr i usług. W odniesieniu do dzieci niepełnosprawnych oznacza to zapewnienie:

¹⁸ A. NOWAK: *Zagrożenie wykluczeniem społecznym kobiet niepełnosprawnych*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2012.

¹⁹ BON@mp.ps.gov.pl, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej [data dostępu: 5.05.2009].

- wczesnej diagnozy i dostępu do opieki medycznej oraz rehabilitacji;
- zindywidualizowanych programów wspierania dzieci z niepełnosprawnością i ich rodzin;
- dostępu do edukacji na różnych poziomach zgodnie z zasadą indywidualizacji i równości szans;
- wymiany informacji oraz koordynacji działań wszystkich zainteresowanych podmiotów i instytucji, we współpracy z rodziną.

Ze standardów zawartych w dokumentach międzynarodowych wyłania się postulowany obraz systemu ochrony osób / dzieci niepełnosprawnych. Ich prawa określono precyzyjnie. Zwrócono uwagę przede wszystkim na poszanowanie godności i zagwarantowanie równych praw. Należy jednak zaznaczyć, że prawa gwarantowane niepełnosprawnym dzieciom i ich rodzinom będą miały charakter papierowych gwarancji, dopóki osoby te oraz instytucje i organizacje pozarządowe działające na ich rzecz nie uzyskają wsparcia pozwalającego im na korzystanie z zagwarantowanych praw. Niezbędna jest także pomoc w uzyskaniu wiedzy i informacji o przysługujących im prawach oraz możliwościach skorzystania z nich.

Anna Nowak

Handicapped children's rights in the system of children's rights

Summary

The article elaborates on the main international documents dealing with the issue of protecting the rights of handicapped people and children. Besides, the standards of protection of handicapped children's rights, showing their changes leading to supporting, not isolating the handicapped were analysed. The attention was paid to the guarantee of the equality of handicapped people's chances within the access to various spheres of a social life, which in reference to handicapped children is basically manifested in guaranteeing them the appropriate diagnosis, medical care and the access to rehabilitation, and creation of individual programmes of support, as well as the access to education and exchange of information and coordination of actions of various subjects and institutions.

KEYWORDS: Child with special needs, rights of the child, rights of disabled people

Anna Nowak

Derechos del niño minusválido en el sistema de los derechos de niños

Resumen

En el artículo la autora habla de los documentos internacionales básicos que tratan sobre la problemática de la protección de los derechos de las personas, entre ellos niños, minusválidos. Se analizaron los estándares sobre la protección de los derechos de los niños minusválidos indicando cambios que lleven al apoyo y no al aislamiento de los minusválidos. Se puso atención a la garantía de igualdad de las personas minusválidas al acceso a varias esferas de la vida social que, en referencia a los niños minusválidos, se refleja en la regla de garantizarles una diagnosis adecuada, cuidado médico y en el acceso a la rehabilitación, crear programas individuales de apoyo, acceso a la educación y también el intercambio de información y coordinación de varias actividades de los sujetos e instituciones.

PALABRAS CLAVES: Niño minusválido, derechos de los niños minusválidos, derechos de las personas minusválidas